

13.00000

VWG ARNHEM EO

bijeenkomstverslag 2-11-89

Fokko Erhart

Aanwezig: 22 leden, waaronder 5 nieuwe
Afwezig met bericht: Rob Lensink, Piet Schermerhorn

Waarnemingenronde

Na de opening van de vergadering door de secretaris Dik Mol (bij afwezigheid van Rob Lensink) begon Jan Schoppers met te vertellen dat het hem was opgevallen dat er veel Grote Gele Kwikstaarten in het werkgebied te zien zijn. Daarnaast zag hij begin oktober twee late Duinpiepers en ook drie Klapeksters op de Veluwe. Ook door Marc de Bont werd laatstgenoemde soort gezien. Op de Voetiuslaan in Arnhem kruisde een IJsvogel zijn pad. Vervolgens viel het hem op dat er veel lijsterachtigen in het werkgebied te zien zijn. Vanuit de zaal werd vooral de Merel genoemd. Thom Renssen vertelde ons over een Wilde Zwaan, die al drie zomers en winters vertoeft in de omgeving van de Lobbense Waarden. Hij vermoedt dat de partner van die beest het loodje heeft gelegd in een van de strenge winters, zodat het goede beest deze plaats trouw blijft. Jos van der Leygraaf zag zowel tijdens de rivierentelling alsook bij Warnsborn een IJsvogel. Een andere aangename verrassing was de nestvondst van een Kerkuil in, hoe kan het ook anders, de kerktoeren van Huissen. Peter Waanders zag een Kraanvogel bij zijn huis in Doorwerth, alwaar recentelijk ook een Bosuil zijn stem liet horen. Mervyn Roos bracht de Zwarte Mezen-invasie onder de aandacht. Gezien het feit dat er bij Falsterbo vrijwel geen mezen gezien zijn, mag geconcludeerd worden dat het dit jaar Oost-Europese en Russische mezen betreft. Op de telpost bij Arnhem werden er tot nu toe minstens 400 geteld.

Naast de waarnemingen van leuke soorten werd er ook gesproken over de Nationale Vogeltrekdag van 8 oktober j.l. Het was wel gezellig, maar helaas was er bijzonder weinig trek. De trek die er was, speelde zich af op grote hoogte, waarvan de waarnemers op de grond niks te zien kregen. Wel waren er een aantal vermeldenswaardige waarnemingen van vogels die ter plaatse aanwezig waren; bij het viaduct in Heteren werd een Kraanvogel gezien en er vlogen grote groepen Putters rond (tot 50 exx). Twee kranten zijn de volgende dag opgevrolijkt met een artikel vol anecdoten over deze happening. Hierbij kwamen de leden van de Vogelwerkgroep aan het woord en zijn er tellers op de gevoelige plaat vastgelegd. Hoewel de trekvogeltjes het dus op de eerste Nationale Vogeltrekdag lieten afweten, was er op de simultaantelling van 28 oktober een overvloed van. Norbert Kwint vertelt ons over bijna 5000 Houtduiven, 4200 Veldleeuwerikken, 10 Blauwe Kiekendieven, 9 Kraanvogels en 1 Grote Pieper die op deze dag allemaal langs trokken. Menig record werd gebroken. Toen de tellers in Dieren om 15.00 uur huiswaarts togen, hadden ze 14.300 vogels gezien en geteld. Ook Rob Vogel had nog wat leuke te vertellen over trekende vogels in het Dierense. Op de twee voorafgaande simultaantellingen werden niet minder dan 13 Visarenden gezien (30-9 8exx, 14-10 5 exx). Als deze waarnemingen worden samen genomen met overige waarnemingen en de resultsaten van drie afgelopen jaren, dan zouden er hier per jaar wel eens 100 Visarenden per jaar langs kunnen trekken!! Opvallend was, dat het voornamelijk onvolwassen vogels betrof, voorzover te bepalen. Iets dat kan duiden op een goed broedseizoen.

Planologie

In verband met het nieuwe bestemmingsplan van de gemeente Rijnwaarden (Bijland) is er een hoorzitting geweest. Rob Lensink is bij deze hoorzitting

aanwezig geweest. Hij heeft daar een pleidooi voor de vogels gehouden. Naast Rob waren er nog vele anderen die op- en aanmerkingen hadden. Heelaas heeft al dit commentaar geen weerslag mogen vinden in het concept bestemmingsplan. Dus zullen we via een bezwaarprocedures ons recht moeten zien te halen.

Zoals het er nu naar uitziet, kan de ontgronding op de Hondsbroekse Pley niet echt veel kwaad. Het is in eerste instantie een vrij kleine ontgronding (5 ha). Daarnaast zijn er strenge opleveringsvoorwaarden zodat uiteindelijk een leuk plasje in de uiterwaarden kan ontstaan.

Van de klankbordgroep Meinerswijk zijn inmiddels drie bijeenkomsten geweest. In deze groep worden de plannen besproken die betrekking hebben op het Natuurpark Meinerswijk. Een drietal mensen (W. Overmars, W. Helmer en G. Litjens) onder de naam 'Bureau Stroming' schrijven een advies aan de gemeente. Via de klankbordgroep heeft de Vogelwerkgroep inspraak op het advies.

Ondergetekende licht kort toe wat er tot nu toe besproken is op deze bijeenkomsten. De polder Meinerswijk ligt echt binnen de stad. Het is dan ook de bedoeling om de stad niet te verbergen. Het moet wel duidelijk zijn dat het niet een speeltuin wordt van de Arnhemse bevolking. Activiteiten als zwemmen, vissen, motor-crossen en dergelijke zullen derhalve geweerd worden. Wel komen er wandelingen door het gebied en komt er een observatiehut. Vervolgens is het niet de bedoeling om door allerlei kunstgrepen verschillende soorten in stand te houden. De dynamiek van de rivier (en de daarbij behorende flora en fauna) wordt weer terug gebracht in het gebied. Tevens komt er een jaarrond begrazing. Deze processen scheppen voorwaarden voor een aantal soorten; als de processen eenmaal plaats vinden, zullen vele (karakteristieke) soorten hier hun thuis gaan vinden.

Op een kaart wordt getoond om welk deel van de polder het gaat. Vervolgens wordt er uitgelegd dat de jachthaven en de seniorenwoningen wel doorgaan en waar deze zullen komen. Er kwamen van de leden op de bijeenkomst vele vragen, waarop niet altijd antwoord gegeven kon worden. Het gehele plan is dan ook nog niet klaar. De klankbordgroep komt eens in de twee weken bij elkaar en eind december zal het uiteindelijke plan ter sprake komen. De reacties zijn over het algemeen positief voor wat betreft dit initiatief.

Inventarisaties 1990

De gegevens die in 1990 verzameld zullen gaan worden, zullen niet meer gebruikt worden bij het maken van de avifauna. Het wordt zinvol geacht om in ieder geval een aantal gebieden opnieuw te gaan inventariseren zoals Hagenau, Eendepoelse Buitenpolder, Rozendaal en de Meinerswijk. Ook wordt het voorstel gedaan een nieuw in te stellen bosreservaat in het Rozendaalse bos te gaan onderzoeken. Verder is het ook de bedoeling dat de Veluwe wederom op zeldzame en schaarse soorten wordt geïnventariseerd. Tenslotte zou het leuk zijn een aantal soorten in de Rijnstrangen opnieuw te tellen (o.a. Roerdomp, Grote Karekiet).

Rondvraag

Heb je zin om mee te doen met de inventarisatie van Park Rozendaal, dan kan je je opgeven bij Marc de Bont (085-515992). Voor de rivierentellingen zijn Thom Renssen en Jan Knijn de aangewezen personen (zie ook agenda). Als laatste telling komt de roofvogeltelling aan de orde. Normaliter wordt dit door Henk Sierdsema gedaan. Tot nader bericht is Fokko Erhart

de te benaderen persoon (085-434026).

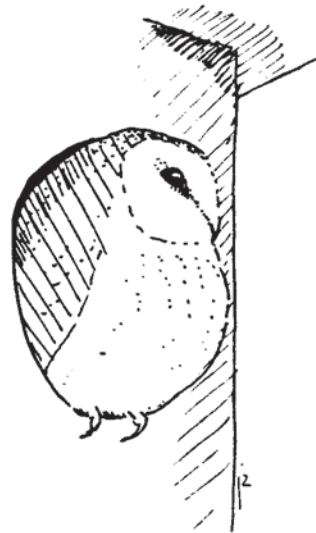
Om 9.15 wordt het officiële vergadergedeelte afgesloten met de mededeling dat de volgende bijeenkomst op 12 december is. Kleine Zwanen vormen dan het onderwerp van de lezing.

Nadat eenieder zich te goed had gedaan aan koffie kwam de diapjector en de dia's tevoorschijn. Er waren vier mensen die dia's hadden meegenomen en een met foto's.

Achtereenvolgens vertelde Jos van der Leygraaf over Finland, Jan Knupker had een aantal dia's van de andere kant van de oceaan (V.S.), Rob Vogel nam ons mee naar Terschelling, alwaar hij onderzoek had gedaan aan weidvogels. Als vierde in rij kwam Norbert Kwint met een aantal plaatjes uit Polen. Er waren geen lege winkels en rijen wachtende mensen te zien, maar wel prachtige landschappen van ondermeer Tatra-gebergte, Karpaten, Bialowieza en omstreken. De avond werd afgesloten door Jan Schoppers, die een aantal foto's van natuurgebiedjes in ons eigen Nederland had meegebracht.

Om 23.00 uur werden de fotografen bedankt voor de mooie plaatjes. Ook de notulist had zich vermaakt.

Eenieder toog voorts huiswaarts

de blauwe reiger

Blauwe Reigers in heden en verleden

Rob Lensink

Inleiding

Blauwe Reigers, ze horen in het Nederlandse landschap. Als kind wisten we al dat reigers bestonden. Toen we vogels gingen kijken, werd de voornaam Blauwe er aan toegevoegd. Hoe algemeen is deze soort in onze omgeving? Dat ligt er maar net aan welke periode in beschouwing wordt genomen. Thans gaat het ze voor de wind. In 1974 was het zoeken naar een speld in een hooiberg. Dat was dan ook wel het dieptepunt. Hierna volgt een overzicht van de ontwikkeling binnen ons werkgebied van aantallen en verspreiding van deze reigersoort in de afgelopen eeuw.

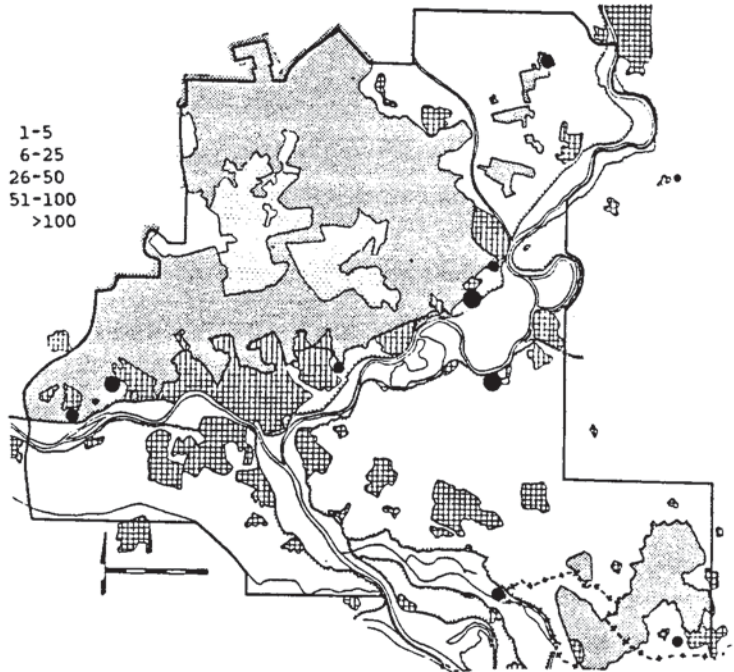
Om achter de geschiedenis van de Blauwe Reiger te komen zijn diverse avifauna's geraadpleegd. Voorts is het RIN-archief ontstoofd, is het oor her en der te luisteren gelegd en zijn oude jaargangen van *Ardea* en *Limosa* doorgenomen. De gegevens van de afgelopen 15 jaar zijn van verschillende tellers afkomstig.

Verspreiding

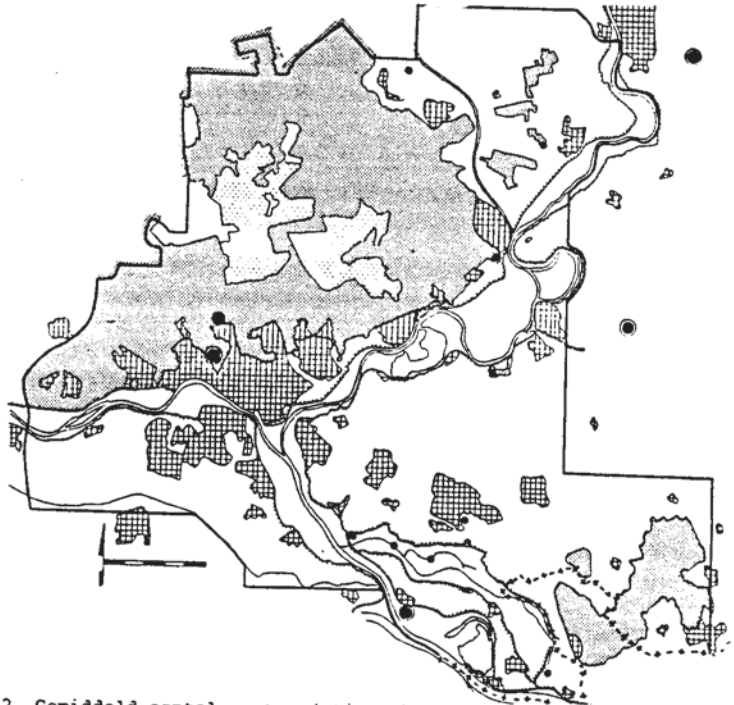
De eerste berichten stammen al uit 1900 (figuur 1). Nabij De Steeg bevond zich in de Reigerslaagte een kolonie van meer dan 100 nesten. In het bos bij Huize Babberich zaten er 'veel'. In 1908 werd een eerste landelijke telling gehouden. Dit leverde kolonies in de Reigerslaagte (30), op Bingerden (60) en Huize Voorstonden (15) op. Daarnaast was er een op de Duno bij Dorwerth aanwezig. In de jaren twintig verhuisde vogels van Voorstonden waarschijnlijk naar Huize de Pol (1925: 9) bij Gieteloo. De kolonie op Bingerden was onderhevig aan sterke schommelingen getuige de 100 nesten in 1920 en slechts 10 in 1925. In de tussenliggende periode werden veel nestbomen gekapt. Bij De Steeg waren de Blauwe Reigers vrijwel verdwenen door kap van het nestbos. In 1937 is de kolonie op Voorstonden weer present (30). De vogels van de Duno waren naar Hoog Oorsprong bij Oosterbeek verhuist, alwaar zij tot in de jaren vijftig zouden blijven. Op Bingerden werden in dat jaar 25 nesten geteld. In de oorlogsjaren telde de kolonie op Hoog Oorsprong maximaal 86 nesten (1943). Ook andere kolonies bereikten in deze periode waarschijnlijk een hoogtepunt. De vervolgingsdruk was waarschijnlijk laag in deze periode. Kort na de oorlog vestigde de soort zich op Hof te Dieren en in het Baakse Bos. Op Bingerden, Voorstonden en Hoog Oorsprong waren de reigers nog steeds present.

In 1956 was er weer een landelijke telling. De kolonie op Hoog Oorsprong is dan gesplitst in drie vestigingen: Duno, Reigersbos en Hoog Oorsprong. De kolonies van net na de oorlog uit de vorige alinea waren allen nog bezet, behalve Bingerden. Ook op Biljoen bij Velp huisde een kleine kolonie (15). Uit de jaren zestig zijn alleen berichten van Voorstonden en Hof te Dieren bekend. Waarschijnlijk zaten er ook nog Blauwe Reigers op Bingerden. De kolonie op Hof te Dieren werd eind jaren zestig verlaten, die op Voorstonden in 1973. Uit 1970 is een kolonie bekend van de Plantage bij 's Heerenberg. Deze werd in 1972 voor het laatst bezet. Wanneer deze ontstond, is onbekend. Uit 1974 is alleen 1 nest van de Duno bekend, mogelijk zaten er toen nog enkele op Bingerden. De stand van de Blauwe Reiger bevindt zich in die tijd in een waar dieptepunt. In de jaren daarna begint het herstel.

- 1 1-5
- 2 6-25
- 3 26-50
- 4 51-100
- 5 >100

Figuur 1. Maximum aantal nesten in Blaauw Reiger kolonies in 1900-65.

Figuur 2. Gemiddeld aantal nesten (stippen) en aantal 1989 (cirkels) in de Blaauw Reiger kolonies in 1979-89.

In 1975 werd een kolonie op de Ulepas bij Laag Keppel gevestigd (figuur 2, tabel 1). In dat jaar ontstond ook de vestiging van de Blauwe Reiger in de Lobberdense Waarden bij Pannerden. In 1976 doken de Reigers in Burgers Dierenpark aan de noordzijde van Arnhem op. Een jaar later ontstond de kolonie Leesten ten zuiden van Zutphen. Deze vier kolonies vormen de ruggegraat van de huidige aantallen en verspreiding. Alle vier groeiden ze in gestaag tempo. De kolonie bij de diertuin kreeg in 1983 een afsplitsing: Sonsbeek. De eerste strenge winter (1984/85) had vrijwel geen invloed op het totale aantal, alleen de kolonie Leesten kende een terugval. Op Hof te Dieren vestigden de Reigers zich weer na een afwezigheid van 17 jaar. De tweede strenge winter had echter wel invloed. Voor het eerst sinds 10 jaar was er een duidelijke daling, alleen de vestiging Sonsbeek nam nog toe. De laatste strenge winter (1986/87) had geen negatieve invloed meer; de aantallen namen weer toe. Alleen de reigers bij Laag Keppel hadden er moeite mee. In het jaar daarna nam het aantal flink toe. Ook werden nieuwe vestigingen bij Loenen, Brummen en Loo ontdekt. De reigers bij de Dierentuin hielden het grotendeels voor gezien, en verhuisden naar Sonsbeek. Afgelopen jaar werd opnieuw een toename vastgesteld. In de Rijnstrangen en bij Zevenaer werden enkele kleine vestigingen ontdekt. Bij de Dierentuin keken de reigers waarschijnlijk voor het laatst naar de Cheeta's.

Tabel 1. Overzicht aantallen per kolonie en gemiddelde koloniegrootte 1975-89.

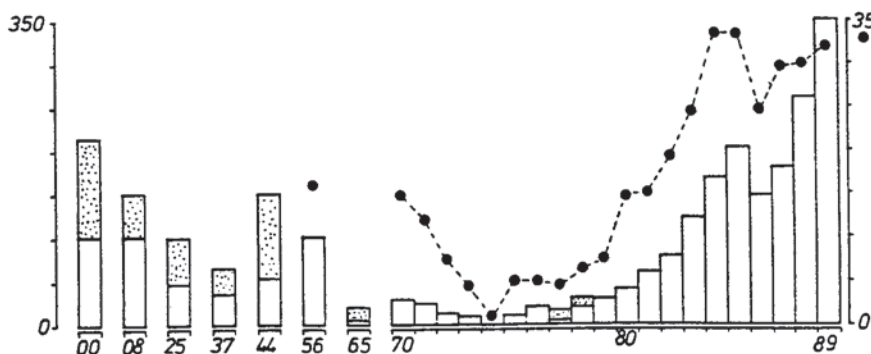
Locatie	k.blok	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	79-8
Leesten	3337.4	0	0	+	+	5	5	10	10	23	40	8	27	50	83	104	33
Loenen	3344.2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	6	1
Hof te Dieren	3345.4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	3	1	5
Gr. Engelenburg	3346.3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	6	1
Dierentuin eo.	4013.3	0	2	3	5	13	15	23	32	54	66	80	25	25	9	4	31
Ulepas	4017.3	5	9	+	12	8	16	24	25	30	40	64	42	33	48	60	35
Meinerswijk	4022.2	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sonsbeek	4023.1	0	0	0	5	0	0	0	0	3	6	11	31	40	86	120	27
Bingerden	4025.1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kandia	4034.3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	5
Rijnstrangen	4035.4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
Lob. Waarden	4045.1	6	4	+	+	5	5	5	10	13	15	36	20	27	26	42	19
Oude Wilgenbos	4046.3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Totaal		11	20	3	22	31	42	62	77	123	167	202	148	178	261	358	
Geschatte toevoeging				15	10												
Totaal geschat		11	20	18	32	31	42	62	77	123	167	202	148	178	261	358	
toename			82	-10	78	-3	35	48	24	60	36	21	-27	20	47	37	

Van oudsher zijn er drie tot vier grotere vestigingen van Blauwe Reigers binnen ons werkgebied. Voor de grote ineenstorting lagen deze aan de zuidzijde van de Veluwe, bij Bingerden/De steeg, bij Voorst en rond Montferland. Uit de laatste regio is onvoldoende bekend om deze uitspraak geheel hard te maken. Thans zitten ook weer met vier grote vestigingen. Alle vier liggen ze in de nabijheid van de vroegere. De onderlinge afstand is redelijk overeenkomstig, gelijk in het verleden. Zou iedere kolonie zijn eigen stukje uiterwaard claimen?

Aantallen

De tellingen uit de eerste helft van deze eeuw zijn verre van volledig, gezien het ontbreken van meldingen van kleine vestigingen. Halverwege deze eeuw zijn ze beter. Toch blijkt dat we nog aanvullingen aan archieven en geheugens hebben weten te ontrukken. De getelde aantallen uit die tijd zijn dan ook minima.

In het begin van deze eeuw broedden er waarschijnlijk meer dan 200 Blauwe Reigers binnen ons werkgebied (figuur 3). In de jaren daarna nam dit af. De belangrijkste oorzaak zal vervolging door de mens zijn geweest. In de oorlogsjaren lijkt er een kleine opleving, de aandacht ging toen ergens anders naar uit. Na de oorlog was er niet alleen vervolging, ook de waterkwaliteit ging achteruit. Dit had consequenties voor het voedsels. De strenge winter 1962-63 decimeerde de landelijke stand met 45% (van de Ven 1964), binnen ons werkgebied bleven er niet veel over. Landelijk trad er daarna een herstel op, bij ons ook. De volledige wettelijke bescherming van deze soort sinds 1963 zal daar zeker aan hebben bijgedragen. Binnen ons gebied komt het echter niet tot een definitief herstel. Aan het einde van de jaren zestig zakt het weer in. Waarschijnlijk begint de milieu-

Figuur 3. Getelde en geschatte (gestippeld) aantal nesten Blauwe Reigers in 1900-89 alsmede gemiddelde koloniegrootte.

verontreiniging de Blauwe Reiger hier parten te spelen. De sterke landelijke toename in 1970-76 gaat dan ook niet op voor ons gebied. Dit is ook de tijd dat de Rijn onderwerp is van veel discussie over waterkwaliteit, het was een open smeerpijp. Wanneer we dan bedenken dat de meeste van onze broedvogels hun voedsel in de uiterwaarden zoeken, is het lage populatieniveau niet zo verwonderlijk. De toename van de aantallen sinds 1975 is dan waarschijnlijk een direct gevolg van de verbetering van de waterkwaliteit van Rijn en IJssel. Het voedselbiotoop heeft meer te bieden dan 15 jaar terug. Vooral vanaf het begin van de jaren tachtig is de toename groot: 30% per jaar.

Literatuur

van den Bergh L.J.M., 1978. Broedvogels van de Veluwe. KNNV, Hoogwoud.

Blok A.A. & Roos M., 1976. Blauwe Reiger census 1970-76. Vogelsjaar 25: 205-223.

van de Ven J., 1964. De Blauwe Reiger in 1963 en 1964 in Nederland. Limosa 37: 308-309

Vogelwerkgroep Grote Rivieren, 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Spectrum, Utrecht.

wegwijs in het werkgebied

'De Tonnetjes', 'de Zwarte Bulten', 'de Plagdel', 'het Gansey' en 'de Elsberg'. Krab jij je ook wel eens achter de oren bij het horen van dergelijke topografische namen? Het zijn echter allemaal namen van gebieden in het werkgebied van de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. We merken dat veel leden delen van dat werkgebied nog niet kennen. En daar willen we wat wat aan doen!!!

De Vogelwerkgroep organiseert daarom in het voorjaar van 1990 een cursus 'Wegwijs in het Werkgebied'.

De cursus bestaat uit drie 'theorie-avonden' en drie daarop volgende excursies. In een combinatie van een avond en een excursie staat telkens één landschapstype centraal.

Derhalve worden drie landschapstypen, waarin het werkgebied globaal verdeeld kan worden, behandeld: rivierengebied/uiterwaarden, Veluwezoom en Centrale Veluwe.

Per landschapstype komen de volgende onderdelen aan bod:

- * hoe is dat landschapstype ontstaan?
- * wat is de rol van de mens geweest bij het tot stand komen van het huidige uiterlijk van dat landschap?
- * wat zijn voor elk landschapstype interessante gebieden voor vogelaars?
- * welke vogels kun je daar aantreffen en waarom juist daar?
- * hoe kun je enkele van die karakteristieke soorten herkennen?

Vogelsoorten die bijvoorbeeld op de avonden aan de orde komen zijn Kuifeend, Aalscholver, Fluiter, Appelvink, Boomleeuwerik en Buizerd. Ook tijdens de excursies zullen we die soorten trachten op te zoeken.

Leden van de Vogelwerkgroep verzorgen de avonden en excursies. Zij kennen die delen van werkgebied en de bijbehorende vogels op hun duimpje. Voor de excursies zijn de volgende data gepland: 10 maart, 7 april en 12 mei (allen zaterdagen). De 'theorie-avonden' zijn in de week voorafgaand aan de excursie. De exacte data van deze avonden liggen nog niet vast. De plaats daarentegen wel. Gewoontegetroou zullen ze namelijk in de Kinderboerderij Presikhaaf zijn en duren van 20.00 tot ± 22.30 uur.

De cursus richt zich met name op de beginnende vogelaars en mensen die nog niet zo lang lid zijn van onze Vogelwerkgroep. In feite is natuurlijk iedereen die geïnteresseerd is van harte welkom.

De kosten van deze cursus bedragen slechts f 25,-. Een cursusboekje en koffie/thee zijn daarbij inbegrepen.

Heb je interesse?? Bel dan snel Dik Mol (08303-15148) en geef je op!!!! Er is plaats voor 30 enthousiastelingen...

uit de literatuur

Norbert Kwint

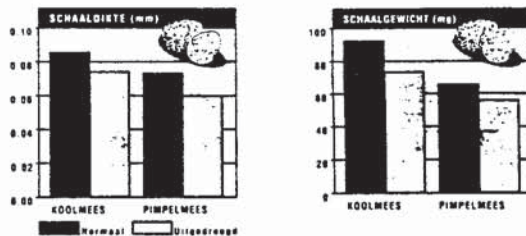
Probleem?

Berichten van de effecten van zure regen cq. neerslag op de vitaliteit (gezondheidstoestand) van bomen en bossen bereiken ons haast dagelijks. De vraag is echter of er ook sprake is van een effect op de vogels die in de verzuurde bossen leven? Het Instituut voor Oecologisch Onderzoek (IOO) te Heteren heeft hier de afgelopen jaren onderzoek naar gedaan. In deze korte bijdrage wordt een uittreksel gegeven van een artikel uit de N.R.C. van 14 november j.l. waarin wordt ingegaan op de resultaten van dit onderzoek.

Onderzoek

De 'huisvogel' voor wat betreft het onderzoek van dit instituut is de Koolmees. Ook nu was deze soort weer de pineut terwijl in mindere mate ook naar andere soorten werd gekeken.

Het onderzoek werd in de buurt van Ede uitgevoerd. Een van de belangrijkste conclusies van dit onderzoek was dat er wel zeker een effect is dat tot uiting komt in een dunner wordende eierschaal. Als gevolg hiervan verdroogt het ongeboren kuiken in een aantal gevallen. Soms ontbreekt de eier(kalk)schaal zelfs geheel (zie tevens figuur 1). Dergelijke creaties worden wel 'windeieren' genoemd en zijn zeer breekbaar.

Figuur 1. Schaaldikte en schaalgewicht bij Kool- en Pimpelmees

Een belangrijk gevolg hiervan is dat de natuurlijke selectie op den duur ontwricht kan raken waardoor niet de sterk exemplaren overleven, maar veelal zwakke exemplaren, door uitblijven van concurrentie, tot broeden komen.

De grote oorzaak van deze ellende is, volgens dit onderzoek, kalkgebrek. In verzuurde bossen wordt kalk versneld uitgespoeld. Dit is vooral op arme bodems het geval. Er is zodoende nog slechts weinig kalk in de bodem aanwezig die echter moeilijk wordt opgenomen omdat de concentratie aluminium toeneemt. Gevolg is een zeer laag kalkgehalte in zowel bladeren en naalden alsook in de daarop levende rupsen. Minder kalk in het voedsel betekent voor de Koolmees (+Pimpelmees) minder opname van diezelfde kalk. In het voorjaar zal een vrouwtje minder kalk-reserves hebben zodat voor de 'ei-fabricage' minder kalk voorradig is. Een duidelijk dunner eierschaal met de geschetste gevolgen is het resultaat.

Pikant detail is dat dit verschijnsel zich alleen lijkt voor te doen bij standvogels en bijvoorbeeld niet bij Koolmezen die 's winters meer in steden en dorpen verblijven. Zo zijn bij bosstandvogels als de Grote Bonte

Specht en de Boomklever ook meer slechte eieren gevonden de laatste jaren, maar bij een soort als de Bonte Vliegenvanger, die 's zomers in zuidelijker en warmer streken vertoeft, zijn geen problemen gevonden. Komend voorjaar zal getracht worden het definitieve bewijs te leveren door voederproeven waarbij gedeeltelijk wel en gedeeltelijk geen extra kalk zal worden aangeboden.

In ieder geval is duidelijk dat de zure regen een aantal bosvogels wel windeieren legt. De enige échte oplossing voor dit probleem is het bestrijden van de zure regen bij de bron. Kalkgiften in het bos kunnen wellicht in de tussentijd enige verbeteringen brengen.

veldwaarnemingen

Jos van der Leygraaf

Het aantal waarnemingenkaartjes blijft binnen stromen. Konden in de nieuwsbrief de waarnemingen van juli tot en met september reeds bezichtigd worden, hier volgen al de waarnemingen van oktober en november (gedeeltelijk). Opvallend veel Visarenden en ook al Klapeksters zijn er gezien. Niet in ondestaand lijstje maar wel in het veld zijn de ganzen al weer te bewonderen. Over mogelijke Brand-, Kleine Riet- en Roodhals ganzen de volgende keer meer.

Voor alle duidelijkheid, nieuwe inzendadres: Wilhelminastraat 74, 6851 KP Huissen.

Oktober

Rode Wouw	17-10	1	Lathum (Kole)
Visarend	1-10	2	Olburgen (Vogel)
	14-10	3	Olburgen (Vogel)
	25-10	1	Fraterwaard (Vogel)
	22-10	1	Olburgen (Vogel)
IJsvogel	10-10	1	de Witlaan-Arnhem (De Bont)
	14-10	1	Gelderse Toren (vd. Leygraaf, Holterman, Schermerhorn)
	18-10	1	Warnsborn (vd. Leygraaf)
Duinpieper	3-10	2	Rhederheide (Schoppers)
Klapekster	7-10	1	Worth-Rhederheide (Vogel, Meier)
	22-10	1	Terletse hei (Kwint)
	22-10	1	Elsberg
	26-10	1	Worth-Rhederhei (Schoppers)
	26-10	1	Rhederheide (Schoppers)
	26-10	1	Worth-Rhederhei (Schoppers)
Putter	totaal	32	exx, 8 waarnemers
Raaf	totaal	53	exx, 16 waarnemers
Grote Gele Kwikstaart	totaal	9	exx, 9 waarnemers

November

Klapekster	2-11	1	Terletse hei (De Bont)
	2-11	1	Rozendaalse Veld (De Bont)
	5-11	1	V.d. Valk (Lensink)
	7-11	1	Terletse hei (Lensink)

rivierentelling 1988-1989

Rob Vogel

Inleiding

De westzijde van de IJssel tussen Deventer en Arnhem wordt sedert het najaar van 1978 onderzocht op pleisterende vogels door leden van de Vogelwerkgroep Arnhem. De tellingen vinden plaats in het kader van de 'rivierentellingen', die vanaf het seizoen 1973/4 door de Stichting Vogelwerkgroep Grote Rivieren worden georganiseerd. In de periode september tot en met april wordt maandelijks op een zaterdag het gehele rivierengebied integraal geteld op watervogels en wat daartegen aan leunt!

Het seizoen 1988/89 was dus al weer het elfde seizoen dat de 'IJssel-Zuidwest' door tellers van onze Vogelwerkgroep onder de loupe werd genomen. We mogen gevoelig aannemen dat de verspreiding van de meeste soorten langs dit deel van de rivieren, alsmede het aantalsverloop gedurende het seizoen, nu inmiddels wel bekend is. Toch wil dit absoluut niet zeggen dat we nu voor des keizers baard lopen te turven. Er komt namelijk een derde aspect om de hoek kijken: het volgen van het aantal pleisteraars van seizoen tot seizoen. Door een flink aantal seizoenen achtereen te tellen kunnen we inzicht krijgen in de mate van toe- of afname van een soort of dat het aantal juist gelijk blijft, een boeiende materie.

De volgende personen namen in het seizoen 1988/89 aan de tellingen deel:

E. van Gassel, O. Holterman, G. van Hoorn, J. Knijn, W. Kuyper, H. Marinus, H. Meyer, J. van der Leygraaf, A. Oosterhuis, H. Ponten, Th. Renssen, J. Schoppers, H. Sierdsema, G. Verhagen, M. Verhagen, H. Winkelhorst en H. de Wijs.

Momenteel voert Henk de Wijs de lijst van vogelaars met de meeste tellingen aan: de man zou inmiddels meer dan 60 streepjes op zijn kijker kunnen ker-ven!

Omstandigheden

De winter liet zich deze keer van een zeer milde kant zien. Na een koudeperiode in de tweede helft van november, met lichte tot matige vorst en sneeuw, bleven de nukken van Koning Winter verder achterwege. Als zodanig staat de winter 1988/89 als eerste genoteerd op de ranglijst van zachtste winters van deze eeuw. De afgelopen elf winters kunnen als volgt worden gekenschetst:

78/79	streng	84/85	streng
79/80	zacht	85/86	streng
80/81	normaal	86/87	koud
81/82	koud	87/88	zacht
82/83	zacht	88/89	zacht
83/84	zacht		

De waterstand was opvallend constant dit seizoen. Alleen in december stond een belangrijk deel van het uiterwaardengebied blank. In de overige maanden bleven inundaties achterwege

Resultaten

Een eerste analyse van de resultaten (tabel 1) brengt weer de nodige leuke waarnemingen aan het licht. Wat te denken van twee IJseenden in november; een ronduit spectaculaire waarneming in onze streek. Andere krenten

in de bekende pap waren ondermeer: vier Ooievaars in april, twee Visarenden in september, een Slechtvalk in februari en een in april en IJsvogels in december en februari.

Laten we de getallen reeks eens doornemen. Een van de eerste soorten die opvalt, is de Aalscholver, met vrijwel elke maand rond de 100 exemplaren. Een fors aantal vergeleken met de situatie van een decennium terug, toen een handvol Aalscholvers al leuk was. Deze vogels werden toentertijd alleen tussen Deventer en Zutphen waargenomen. Sedertdien is de soort als pleisteraar langs de gehele IJssel toegenomen.

Voor ganzen was het afgelopen seizoen maar matig. Al vroeg in het seizoen waren er nogal wat Kollen en Rietganzen aanwezig maar onder invloed van het zachte weer begonnen al begin januari de verplaatsingen naar elders (het Noorden van Nederland en de Noordduitse laagvlakte) plaats te vinden. De milde omstandigheden nodigde tientallen Grauwe Ganzen uit om langs de zuidwestelijke IJssel te overwinteren. Canadese Ganzen bleven ook dit jaar in het Oostzeegebied hangen. Alleen bij koud winterweer zoeken deze winterharde ganzen hun heil in onze streken.

Merkwaaardig genoeg profiteerden de meeste grondeleenden niet van de zachte winter. De aantallen Krakeenden, Wintertalingen en Wilde Eenden waren uiterst klein. Alleen de Smient was, vergeleken met voorgaande jaren, prominent aanwezig. Vermoedelijk was het telgebied vanwege het nagenoeg uitblijven van inundaties niet erg aantrekkelijk voor een aantal soorten. Duikeenden waren in de winter 1988/89 talrijk. In veel kleigaten of zandputten dobberden forse groepen duikeenden de gehele dag rond met de kop tussen de veren. Wat een bestaan! Vermoedelijk waren de duikeenden zo talrijk vanwege het niet bevriezen van de stilstaande waterpartijen. Onder die omstandigheden laten veel Tafel- en Kuifeenden de IJssel voor wat het is en zetten koers richting het Deltagebied.

Brilduiker, Grote Zaagbek en Nonnetje waren uitgesproken schaars in het telgebied. Vanwege het zachte winterweer bleven veel vogels in het IJsselmeergebied en in het Noorden van Nederland en de Bondsrepubliek hangen.

Het Waterhoen begint na de dreunen die het kreeg in de barre winters medio jaren 80 weer aan een voorzichtig herstel. Hier en daar kunnen, in de nabijheid van wilgenstruwelen of een goed ontwikkelde oevervegetatie, de eerste groepjes weer worden waargenomen. Langdurige vorstperioden zijn ronduit fnuikend voor het bleshoendertje dat pas wegtrekt op het moment dat het vele ijs een verder verblijf onmogelijk maakt. Vele ziellose soortgenoten blijven dan achter op de dikke ijskoek om geproportioneerd in de magen van aaseters te verdwijnen.

Kievit en Kokmeeuw overwinterden in een vrij groot aantal. De kleine dierlijke bodemorganismen (o.a. ringwormen) waarmee deze soorten zich voeden, waren volop bereikbaar. Ook Kauwen en Roeken profiteerden van deze situatie door in een groot aantal te overwinteren. De wegwijnende winterpopulatie rondom Nijenbeek (bij Voorst) kreeg echter geen injectie. De afname lijkt niette stuiten, ongeacht de aard van de winter.

Trends

Na elf telseizoenen kunnen we voorzichtig gaan denken over eventuele trends die uit het telmateriaal te destilleren zijn. Om het eenvoudig te houden, zouden we ons even kunnen beperken tot de overwinterende watervogels: zwanen, ganzen en eenden. Ik heb van de periode december tot en met februari het hoogste teltotaal van deze soorten genomen en op een rijtje gezet. We krijgen dan een beeld zoals dat in figuur een is weergegeven. Een korte overpeinzing per soort volgt in het onderstaande:

TABEL 1. RESULTATEN VAN DE RIVIERENTELLINGEN IN HET SEIZOEN
1988/1989 IN HET TRAJECT "IJSSSEL-ZUIDWEST"

	19-9	15-10	12-11	17-12	14-1	18-2	18-3	15-4
soort								
dodaars	6	1	-	7	1	2	-	-
fuut	68	63	55	33	36	34	57	48
aalscholver	119	81	81	69	117	118	115	37
blauwe reiger	61	68	25	61	40	35	41	26
oievaar	-	-	-	-	-	-	-	4
knobbelzwaan	84	80	100	204	138	176	109	120
kleine zwaan	-	-	8	209	132	-	-	-
wilde zwaan	-	-	-	39	56	67	-	-
rietgans	1	3	-	1403	60	100	3	5
kolgans	2	2	130	19024	8419	1723	33	29
grauwe gans	-	-	-	52	-	44	15	22
brandgans	-	-	-	11	33	4	-	-
canadese gans	-	-	-	-	-	1	1	2
bergeend	2	2	-	-	7	17	35	45
smient	1	400	946	1223	2188	1444	2001	96
krakeend	-	2	-	15	-	-	-	6
wintertaling	205	344	175	30	470	159	300	42
wilde eend	386	893	1193	2487	2083	1694	615	227
pijlstaart	-	-	-	3	5	1	-	2
slobeend	2	2	-	-	8	6	64	91
tafeleend	35	310	1090	2933	316	598	22	6
kuifeend	101	92	261	2215	335	725	160	83
ijseend	-	-	2	-	-	-	-	-
brilduiker	-	-	2	1	-	-	3	-
grote zaagbek	-	-	-	28	34	26	17	-
nonnetje	-	-	-	15	5	19	-	-
havik	-	3	-	-	-	-	1	-
sperwer	1	2	1	3	2	1	-	-
buizerd	21	22	15	42	35	22	27	11
visarend	2	-	-	-	-	-	-	-
torenvalk	7	12	6	15	3	1	7	13
slechtvalk	-	-	-	-	-	1	-	1
patrijs	-	12	6	14	-	2	4	2
waterhoen	36	67	44	57	59	76	51	27
meerkoet	1267	1593	1850	3679	4397	3949	1815	309
scholekster	-	2	1	2	7	24	123	76
kleine plevier	-	-	-	-	-	-	-	1
kievit	2413	1824	570	961	2519	308	1782	468
bonte strandloper	-	9	-	-	-	-	4	-
kemphaan	-	-	-	-	-	-	4	-
watersnip	24	30	18	-	1	-	32	15
grutto	-	-	-	-	-	-	715	68
wulp	-	2	-	157	1	11	22	39
zwarte ruiter	1	-	-	-	-	-	-	-
tureluur	-	-	-	-	-	-	23	13
groenpootruiter	1	3	-	-	-	-	-	-
witgatje	5	-	-	-	-	-	-	1
oeverloper	22	3	-	-	-	-	-	-
kokmeeuw	4666	4837	2416	6695	4841	2688	3690	195
stormmeeuw	21	88	14	163	226	393	393	1
zilvermeeuw	10	12	15	183	125	178	68	51
grote mantel	1	-	4	7	5	13	1	1

vervolg tabel 1	19-9	15-10	12-11	17-12	14-1	18-2	18-3	15-4
holenduif	2	27	26	10	28	5	34	19
houtduif	398	189	87	159	112	246	386	167
turkse tortel	18	30	71	74	19	3	18	3
steenuil	1	-	-	1	-	-	-	1
ijsvogel	-	-	-	1	-	1	-	-
gr. bonte specht	1	-	-	1	-	-	-	1
veldleeuwerik	-	110	21	-	-	2	21	1
boerenzwaluw	228	-	-	-	-	-	-	1
huiszwaluw	6	-	-	-	-	-	-	1
graspieper	8	5	7	3	-	-	6	4
waterpieper	-	-	-	3	4	-	-	-
witte kwikstaart	31	12	-	-	1	1	50	30
gele kwikstaart	-	-	-	-	-	-	-	4
winterkoning	1	6	6	4	3	2	8	8
heggemus	8	6	2	3	1	-	7	7
roodborst	1	18	7	5	6	1	13	2
zwarte roodstaart	1	2	-	-	-	-	-	1
gekraagde roodst.	-	2	-	-	-	-	-	-
paapje	6	-	-	-	-	-	-	-
tapuit	14	-	-	-	-	-	-	-
zanglijster	2	27	1	-	-	-	1	5
merel	19	40	42	22	34	30	31	35
kramsvogel	-	1418	686	79	108	15	559	290
koperwiek	-	19	77	4	6	-	-	-
grote lijster	-	2	-	3	-	2	4	1
bosrietzanger	-	-	-	-	-	-	-	1
tjiftjaf	11	-	-	-	-	-	6	20
fitis	-	3	-	-	-	-	-	9
staartmees	1	10	2	10	-	-	-	-
matkop	-	1	5	-	-	-	-	3
kuifmees	2	-	-	-	-	-	-	-
pimpelmees	2	3	6	11	5	-	2	2
koolmees	21	21	52	9	36	16	15	10
boomklever	-	-	2	-	-	-	1	-
boomkruiper	-	-	3	-	-	-	1	-
vlaamse gaai	11	2	6	4	5	-	2	10
ekster	48	60	59	65	56	56	77	52
kauw	287	867	281	740	705	629	505	439
roek	340	482	291	575	856	428	1510	231
bonte kraai	-	-	3	18	1	10	-	-
zwarte kraai	124	215	113	216	80	197	80	99
spreeuw	493	1176	363	428	144	314	472	27
ringmus	81	2	21	68	40	60	113	7
vink	4	-	46	45	23	45	67	10
keep	-	36	-	-	-	-	-	-
groenling	-	-	-	-	-	-	2	-
kneu	200	4	-	-	-	-	-	24
putter	-	4	5	-	-	-	-	-
barmsijs	-	-	-	22	-	-	-	-
frater	-	4	-	28	-	-	-	-
goudvink	-	-	-	-	-	-	1	-
rietgors	-	1	-	-	-	-	6	1
zwarte zwaan	-	-	-	-	-	1	-	-
nijlgans	2	2	25	8	10	1	6	1
indische gans	2	-	1	-	-	-	-	-
mandarijneend	-	1	-	-	-	-	-	-
fazant	22	5	91	4	6	14	5	27

Het aantal overwinterende Knobbelzwanen wisselt van jaar tot jaar. In seizoenen met langdurige uiterwaardeninundaties worden de grootste aantallen gemeld.

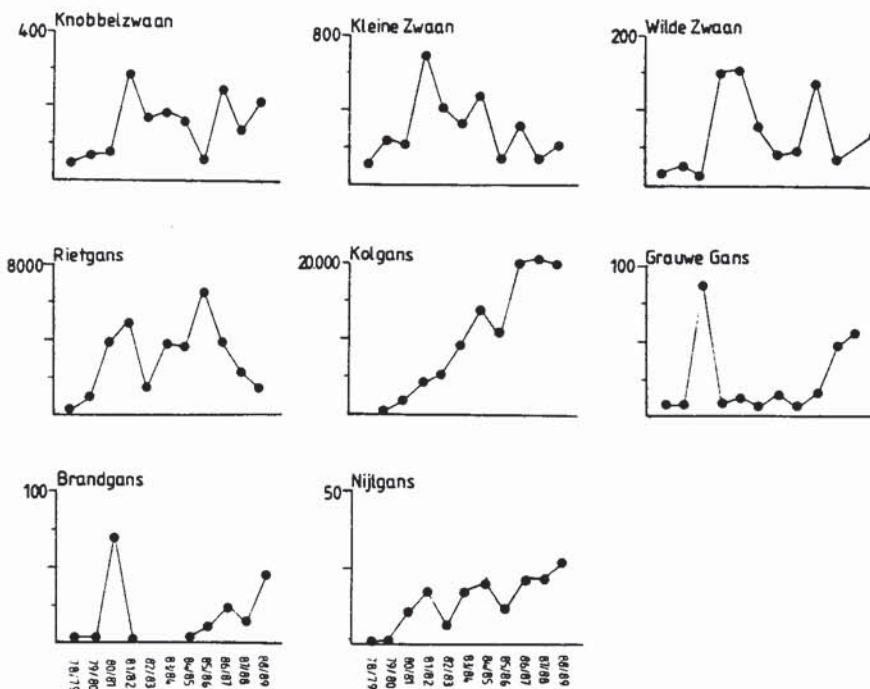
De Kleine Zwaan lijkt nog duidelijker dan de andere zwanen gebonden aan plas/dras-situaties in de uiterwaarden. In de loop van de jaren 80 lijkt een afname op gang te zijn gekomen. Vermoedelijk is de verbeterde waterhuishouding (versnelde waterafvoer na een periode met hoog water) in hoge mate verantwoordelijk voor de achteruitgang.

Uit het aantalsverloop van de Wilde Zwaan valt nauwelijks een patroon te halen. Vooral in strenge winters, in combinatie met hoge waterstand, manifesteert de soort zich in grote mate.

De Rietgans lijkt na een aanvankelijk spectaculaire toename nu weer in een neerwaartse spiraal te zijn gekomen. Op dit moment valt er nog geen duidelijke oorzaak voor aan te wijzen.

Aan de excessieve toename van de Kolgans is nu vermoedelijk stilletjesaan een eind gekomen. Het aantal overwinteraars schommelt nu al enkele jaren rond de 20.000, waarmee het overigens wel de talrijkste soort van de in het telgebied overwinterende watervogels is. Overigens zit de soort doorgaans slechts enkele weken op dit maximum.

Meestal zijn Grauwe Ganzen vooral in de doortrekperiodes in een noemenswaardig aantal aanwezig in het IJsseldal. In de wintermaanden wordt vooral in Zuidwest-Europa overwinterd, in milde winters ook noordelijker. In de winters 1980/81, 1987/88 en 1988/89 bevonden zich in het IJsseldal tussen de Kolganzen diverse families Grauwe Ganzen.

De Brandgans staat in de regio te boek als een schaarse overwinteraar. De laatste jaren zit de soort echter in de lift; het is evenwel nog te vroeg om te stellen dat de toename structureel is.

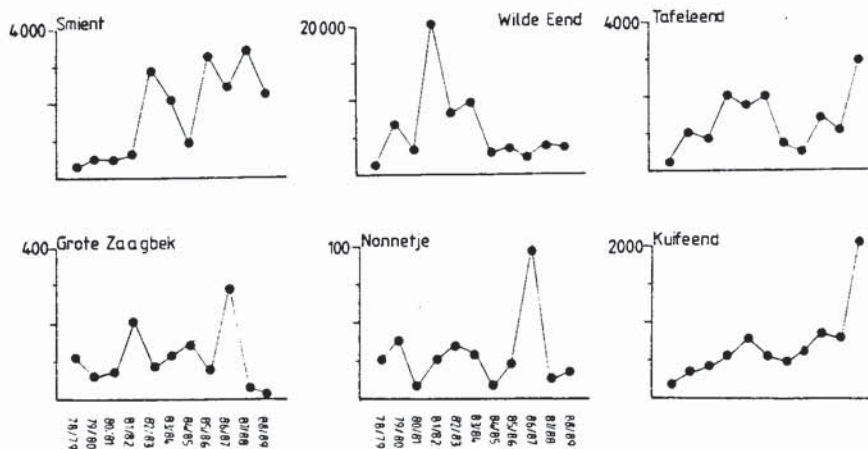
Van alle exoten boert de Nijlgans het best. Hoewel strenge winters af en toe de pret wat drukken, neemt de soort gestaag toe. Deze toename manifesteert zich niet alleen in de wintermaanden. Ook in de nazomer (half juli tot en met augustus) worden steeds grotere groepen gezien. Het voorkomen concentreert zich in die periode in het kleigatencomplex bij Olburgen. In een relatief rustige sfeer ruien de vogels hier hun grote slagpennen, waarbij ze tijdelijk het vliegvermogen verliezen. Het aantal ruiende de Nijlganzen liep in augustus van dit jaar op tot 85! Merkwaardig genoeg is de soort als broedvogel in het zuidelijke IJsseldal nog schaars en neemt nauwelijks in aantal toe. De ruiende (en deels wellicht ook overwinterende) vogels komen voor een deel dus ook uit den vreemde.

Smienten nemen eveneens toe in het IJsseldal. Daarbij toont de grondleend zich niet erg veeleisend. Vermoedelijk prefereert de Smient rustige uiterwaarden met slenken en ondiepe plassen. De laatste jaren worden ze meer en meer tussen Meerkoeten gezien, gezamenlijk grazend in open graslanden.

De Wilde Eend neemt vanaf begin jaren 80 als overwinteraar af. Het is nog gissen naar de oorzaak van deze afname.

Tafeleenden en Kuifeenden overwinteren vooral in zachte winters in groten getale langs de zuidelijke IJssel. Vooral bij de Kuifeend valt een duidelijke toename te bespeuren. De Kuifeend neemt als overwinteraar ook met kleinere waterpartijen genoeg dan de Tafeleend.

Grote Zaagbekken en Nonnetjes zijn alleen in strenge winters algemeen langs de zuidelijke IJssel, waar o.a. overwinterd wordt op de IJssel en armen die in open verbinding staan met de rivier.

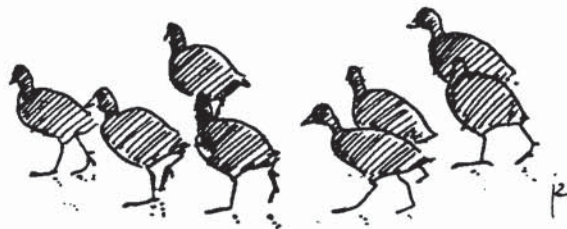
We kunnen van de in het telgebied overwinterende eendvogelsoorten (zwanen, ganzen, eenden) in grote lijnen aangeven hoe de winterpopulaties zich ontwikkelen. In het onderstaand volgt hiervan een overzicht:

Knobbelzwaan	=
Kleine Zwaan	-
Wilde Zwaan	=
Rietgans	?
Kolgans	+
Grauwe Gans	=
Brandgans	+
Nijlgans	+
Smient	+
Krakeend	+
Wintertaling	-
Wilde Eend	-
Tafeleend	=
Kuifeend	+
Brilduiker	?
Grote Zaagbek	=
Nonnetje	+

Betekenis van de symbolen: + toename, = gelijk, - afname ? onduidelijk

Tot slot

Inmiddels zitten we al zo'n beetje halverwege het twaalfde telseizoen. Geleidelijk aan zullen we dus steeds meer een vinger krijgen achter de aantalsontwikkeling van de langs de zuidelijke IJssel overwinterende soorten. Weer een voorbeeld van hoe een telactiviteit leuk en nuttig tegelijk kan zijn, zullen we maar zeggen!!

roekenkolonies

Roekenkolonies in 1980/89 en een terugblik op de decennia daarvoor

Rob Lensink

Inleiding

In de jaren zeventig was het aantal Roeken zeer klein. Binnen het gebied dat door onze werkgroep en anderen jaarlijks wordt geteld, werden in 1970 slechts 433 nesten geteld verdeeld over 8 kolonies en in 1975 866 paar verdeeld over 11 kolonies. Nadien is het aantal flink toegenomen. Vanaf 1980 zijn alle kolonies jaarlijks geteld, waardoor de reeks nu uit 10 jaar bestaat.

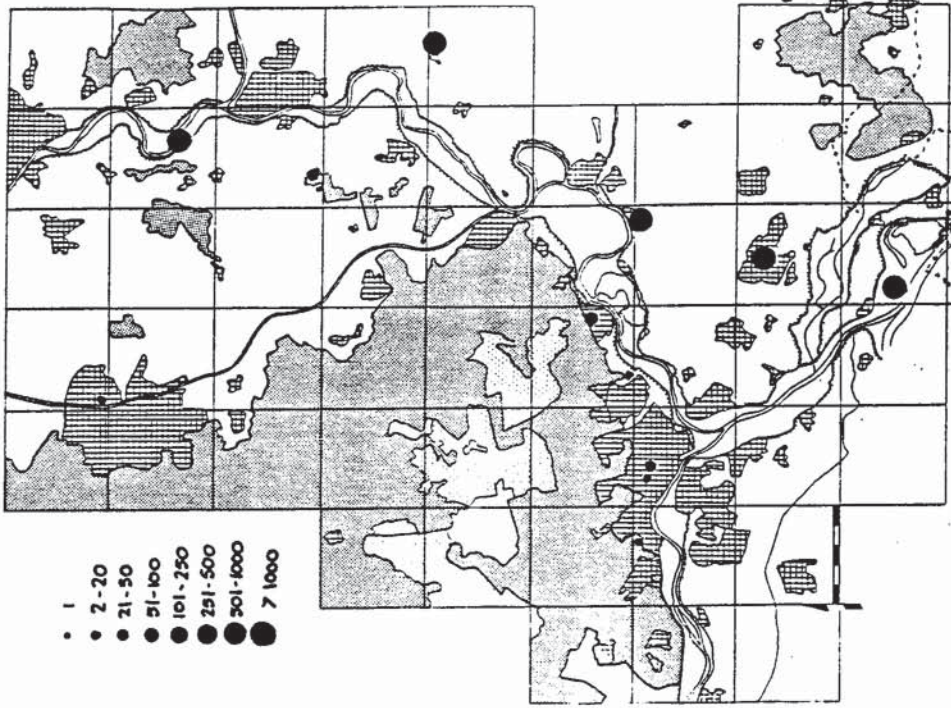
Het gebied dat jaarlijks wordt uitgekamd is ongeveer 90.000 ha groot. Hier zijn tellers actief van de vogelwerkgroepen Oost-Veluwe, Stad en Ambt Doesborgh, Arnhem en omstreken en van het consulentenschap Natuur, Milieu en Faunabeheer (L&V). De kolonies worden steeds in de laatste tien dagen van april geteld. De gevolgde werkwijze is beschreven in het handboek vogelinventarisatie (Hustings et al. 1985).

In 1924, 1936, 1944, 1954, 1967, 1970, 1975 zijn redelijk complete tellingen van Roeken uit het onderzoeksgebied bekend. Aan de hand hiervan kan een reconstructie van de ontwikkelingen van aantallen en verspreiding in de afgelopen eeuw worden gemaakt. Hierdoor kunnen we de huidige situatie ook beter begrijpen.

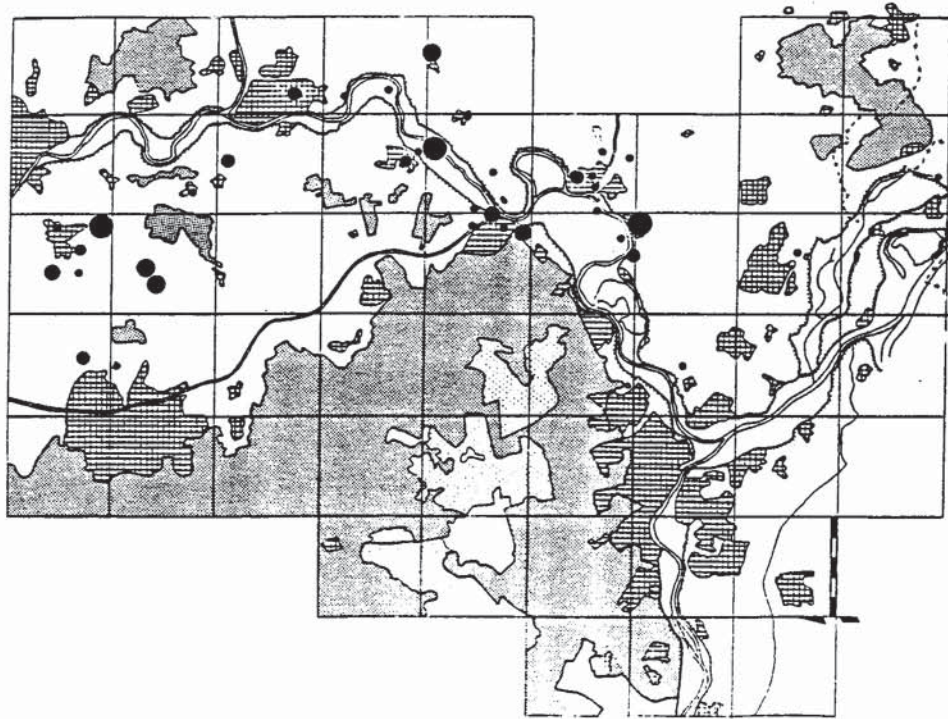
Vestigingen voor 1980

In 1924 werden er drie kolonies gemeld (figuur 1). Bij Baak werden 650 nesten geteld, op Bingerden 1000. Op kasteel Biljoen bevond zich een kleine kolonie van 8 nesten. In 1936 worden grote kolonies bij Nijenbeek (380), Baak (>500), Bingerden (1866) en Zevenaar (650) gemeld. Kleine vestigingen waren er in Rheden en Apeldoorn. In 1944 worden opgaven gedaan voor Nijenbeek (596), Baak (1218), Bingerden (2095), en de Bijland (1297). In Rheden zijn de Roeken dan ook nog present. Rond 1954 komen meldingen uit de omgeving van Twello (aantal onbekend), Voorst (30), Baak (313), Bingerden (936). Bij de Bijland bevindt zich nog maar een kleine vestiging (<50), in de stad Arnhem bevinden zich rond het Velperplein, de KEMA en de Jansplaats ook kleine vestigingen. In 1967 is het aantal getelde nesten minimaal. De grootste kolonie bevindt zich dan op Bingerden; slechts 180 nesten. Daarnaast zijn er opgaven uit Dieren, Apeldoorn, Baak (20). Rond Twello hebben er waarschijnlijk ook nog enkele gebroed. Uit de omgeving van Zevenaar/Bijland ontbreekt iedere aanwijzing voor broeden. In dit jaar zullen totaal naar schatting 300 Roeken in het onderzoeksgebied hebben gebroed. De Roeken waren derhalve bijna verdwenen! In de jaren zeventig komen er kolonies voor rond Apeldoorn, Twello, Brummen, Dieren, Baak en Bingerden. Er is een opgave van 6 nesten in 1971 uit Zevenaar, doch nadien geen meldingen meer.

Wanneer deze historische gegevens worden samengenomen, ontstaat het volgende aantalsverloop (figuur 2). In 1924 broeden er ruim 2000 Roeken binnen de grenzen van het onderzoeksgebied, wellicht meer. Dit nam toe tot ruim 3500 in 1936. In 1944 werd het maximum van ruim 5000 nesten bereikt. In 1954 waren er minder dan 1400 over. In de jaren daarna nam het verder af tot ruim 300 in 1967 en ruim 400 in 1970. Daarna herrijst de Roek; in 1971 worden minimaal 644 nesten geteld, in 1975 866.

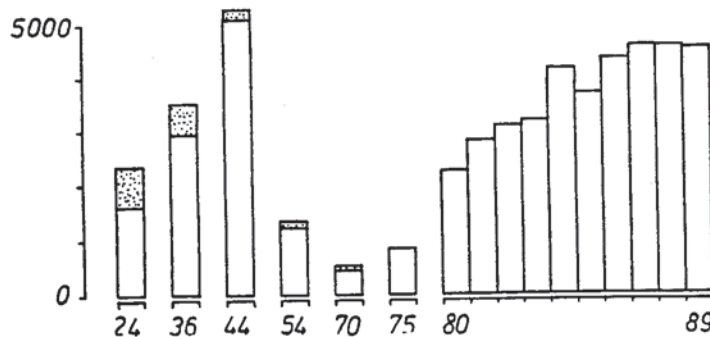
Figuur 1. Maximale grootte van Roekenkolonies in 1924-65.

Figuur 3. Gemiddelde grootte van Roekenkolonies in 1980-89.

In 1980 begonnen we in het telgebied met 14 kolonies die tesamen 2264 nesten bevatten (tabel 1, figuur 3). De grootste kolonies was die op Bingerden met 469 nesten. In de jaren daarna nam het aantal kolonies toe alsmede het aantal nesten (figuur 2). In 1981 rees Bingerden voor het eerst boven de 500 nesten uit en had de kolonie Noordijk bij Twello bijna dit magische getal bereikt. Bingerden breidde bovendien uit richting Giesbeek. In 1982 werd een vestiging bij de vuilverbranding Duiven ontdekt. Deze bleek eenmalig te zijn. In 1983 doken de Roeken in Zutphen en Doesburg op. In 1984 werd een eerste hoogtepunt in de aantalsontwikkeling bereikt: 4140 nesten. Daarmee kwamen we aardig in de richting van het niveau van 1944! Drie kolonies bevatten meer dan 500 nesten met als maximum 822 op Bingerden. In dit jaar vestigden zij zich ook in het dorp Brummen. Na de eerste strenge winter (1984/85) was er een terugval van 11% tot 3685 nesten. Een tweede strenge winter (1985/86) had geen negatieve invloed meer op de aantallen. Bij Voorst ontstond een nieuwe kolonie die tot een grote zou uitgroeien. Na de derde strenge winter (1986/87) was er wederom een toename. Er werden 4609 nesten geteld verdeeld over 23 vestigingen. Vanuit Bingerden werd opnieuw een satelliet gelanceerd; nabij de steenfabriek in de Havikerwaard ontstond een kolonie. Vanuit Dieren en Doesburg gingen vogels naar Rha. Sindsdien is het aantal nesten stabiel; ruim 4500. De groei lijkt er uit.

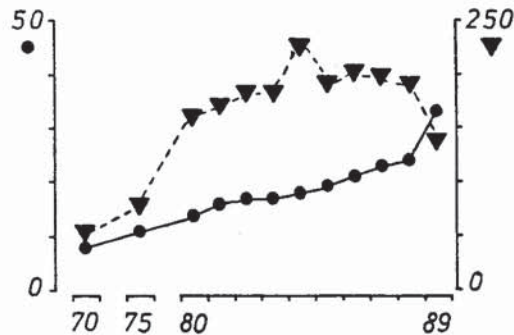
In de reeks vanaf 1980 zijn twee duidelijke gevallen van versterking zichtbaar. De kolonie 't Hartelaar bij Twello wordt in 1981 niet teruggevonden. In de omgeving is een sterke stijging op Noordijk en de Sluimen merkbaar. In 1989 verdween de kolonie op de St. Josephstichting grotendeels. Een deel van de vogels ging naar het nabij gelegen Groot Schuilenburg, een deel naar Oude Wezenveld bij Twello. In de reeks van de kolonie Bronkhorsterveer zit een deuk in 1983. Onduidelijk is of dit met versterking heeft te maken gehad. Andere acties met als doel de Roeken te verdrijven, zoals in Brummen enkele jaren terug, hebben niet het effect gehad dat de acties beoogden.

Figuur 2. Getelde en geschatte (gestippeld) aantallen Roeken in 1924-89. Legenda als figuur 1.

Het aantal vestigingen en het aantal nesten zijn het afgelopen decennium toegenomen. In 1980 werden op 14 locaties Roeken aangetroffen (figuur 4). In 1989 waren dat er maar liefst 33. Tot en met 1988 hield het aantal kolonies ongeveer gelijke tred met het aantal nesten. De gemiddelde kolonie grootte schommelde rond de 200 nesten, met als maximum 230 in 1984. In 1989 lag het gemiddelde onder de 150, veel lager dan in de voorafgaande 9 jaar. Er is in 1989 een tiental nieuwe kleine kolonies ontstaan. Opvallend is dat er ver van de bekende plekken twee nieuwe vestigingen werden ontdekt: bij Zevenaar en bij Spijk. Nu bestaande kolonies naar het zich laat aanzien niet verder kunnen groeien gaat de Roek mogelijk de weg van nieuwe de locaties bewandelen. Wanneer daarbij gebieden worden bevolkt waar geen kolonies zijn gevestigd, lijkt een verdere groei in de toekomst niet uitgesloten.

In de afgelopen tien jaar bevonden alle kolonies zich in het zuidelijke IJsseldal. In 1980 begonnen we met bolwerken rond Bingerden, Brummen, Baak en Twello (figuur 3). In de jaren daarna werd het gebied tussen Brummen/Baak en Twello opgevuld met vestigingen in Zutphen en bij Voorst. Tussen Brummen/Baak en Bingerden ontwikkelden Dieren en Doesburg zich ook tot bolwerken. Rondom deze bolwerken is in de loop der jaren een aantal kleine vestigingen tot ontwikkeling gekomen. Dit zijn waarschijnlijk afsplitsingen van de bolwerken. De vestigingen in 1989 bij Zevenaar en Spijk zijn in dit licht zeer opvallend. Gaat de Roek proberen het Rijndal weer te koloniseren? Er zijn genoeg historische gronden om aan te nemen dat de soort hier in ieder geval thuishoort.

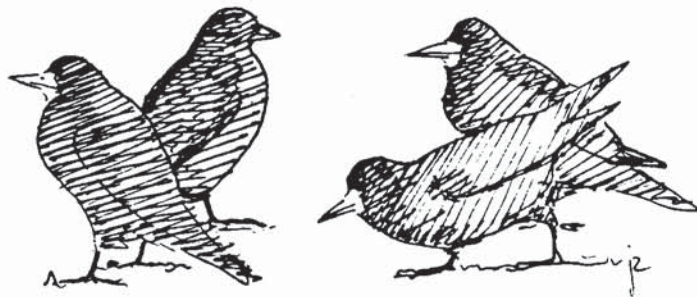

Figuur 4. Aantal (cirkel) en gemiddelde grootte (driehoek) van Roekenkolonies in 1970-89.

Discussie

Uit de jaren 1924, 1936 en 1944 zijn alleen opgaven van grote kolonies bekend. Ook toen zullen Roeken, gelijk de huidige situatie ook in kleine vestigingen hebben gebroed. De opgaven voor deze jaren zijn dan ook minima. Toch zal het algemene beeld niet anders zijn geweest. In de eerst vier decennia nam de Roek licht in aantal toe. Landelijke cijfers geven een toename van ongeveer 30.000 (ondertelling) in 1924 tot ruim 45.000 in 1944. De telling in 1954 leverde bijna 38.000 nesten op. Daarna ging het snel bergafwaarts totdat er in 1970 nog maar een kleine 11.000 nesten over waren. Ook in 1975 werd dit aantal geteld. In 1980 werden al weer ruim 20.000 nesten genoteerd en in 1985 ruim 28.000. Thans zal het landelijke cijfer ongeveer op 35.000 liggen.

In 1943 werd de Roek onbeschermd verklaard. Wegens lawaaioverlast en schade aan landbouwgewassen werden sindsdien op grote schaal bestrijdingsacties georganiseerd. Op landelijk niveau zette deze activiteiten weinig zoden aan de dijk gezien de geringe terugval tot 1954. Binnen het onderzoeksgebied was men succesvoller. De vestigingen langs de Rijn verdwenen geheel, terwijl elders de aantallen sterk terugliepen. In 10 jaar tijd bedroeg de achteruitgang ongeveer 70%. Vanaf de jaren vijftig werden in de landbouw in toenemende mate zaadontsmettingsmiddelen gebruikt met gechloreerde koolwaterstoffen en methyhoudende kwikverbindingen. Deze stoffen zijn de Roek bijna fataal geworden. In 1970 was binnen het onderzoeksgebied nog slechts 11% van het aantal uit 1944 aanwezig. In 1969 werden de meest gewraakte zaadontsmettingsmiddelen verboden. Op landelijk niveau bleef een herstel toen nog uit, maar binnen ons gebied werd tussen 1970 en 1975 al een verdubbeling vastgesteld. In 1977 werd de jacht op de Roek gesloten. Dit was de tweede factor die bijdroeg aan verdere toename. Sinds 1970 is het aantal Roeken binnen ons gebied vertienvoudigd. Dit is een veel grotere toename dan de toename met ongeveer 350% op landelijke niveau.

De toename van de Roek in de afgelopen 20 jaar heeft zich vooral voorgedaan binnen het gebied waar in 1970 nog kolonies aanwezig waren; het zuidelijke IJsseldal. Daarbuiten was de soort tot 1989 consequent afwezig. In 1989 lijkt de stap richting Rijndal genomen te zijn. De Roek wordt gekenmerkt door een grote broedplaatstrouw. Vogels keren ieder jaar terug op dezelfde plaats en wagen zich nauwelijks buiten de kolonie waarin zij groot geworden zijn. Dit verklaart voor een deel het huidige verspreidingspatroon. Rondom de bolwerken ontstaat een stelsel van kleine vestigingen, terwijl elders nog grote onbewoonde gebieden worden aangetroffen (verg. figuur 1 en 3). Ondanks de sterke toename van het aantal breidt de olievlek met kolonies zich maar zeer langzaam uit. Na 20 jaar toename wordt de omgeving van Zevenaar voor het eerst 'uitgeprobeert'. Rond Arnhem is vooralsnog geen spoor van Roeken te bekennen, terwijl ze daar tot 1962 voorkwamen.

Literatuur

- Directie NMF., 1986. Inventarisatie van de Roek Corvus frugilegus in Nederland in de jaren 1970, 1975, 1980 en 1985. Rapport, Directie NMF (L&V).
- Directie NMF., 1989. Roek Corvus frugilegus neemt weer toe in Nederland *Limosa* 62: 11-14.
- Feijnen H.R., 1976. Over het voedsel, het voorkomen en de achteruitgang van de Roek Corvus frugilegus in Nederland. *Limosa* 49: 28-67.
- Hustings M.F.H., Kwak R.G.M., Opdam P.F.M. & Reijnen M.J.S.M., 1985. Handboek vogelinventarisatie. Natuurbeheer in Nederland 3. Pudoc/Vogelbescherming, Wageningen/Zeist.
- Lensink R., 1981. Roeken tussen Arnhem en Deventer in heden en verleden. In Jaarverslag 1981-82. Rapport, VWG Arnhem eo.

Tabel 1. Aantal nesten in Roekenkolonies in 1980-89 en het gemiddelde voor 1980-89.

Plaats	Locatie	k.blok	80	81	82	83	84	85	86	87	88	99	80-89
Apeldoorn	Jachtlaan	3314.3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Apeldoorn	St. Josephst.	3314.3	33	39	38	55	70	121	95	106	124	2	58
Twello	Oud Wezenveid	3315.1	78	61	113	149	133	192	212	191	182	302	160
Twello	NH-Kerk eo.	3315.2	7	5	8	6	3	3	1	0	0	0	3
Twello	Duistervoorde	3315.4	27	14	18	15	18	16	27	29	29	30	22
Twello	Hartelaar	3315.3	140	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14
Twello	Noordijk	3315.4	387	497	476	661	724	651	678	690	688	655	611
Apeldoorn	Gr. Schuilenburg	3324.1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	47
Wilp	de Streijen	3325.1	307	283	317	346	437	378	418	377	396	338	360
Wilp	de Sluimen	3325.1	154	292	324	306	329	212	197	261	323	331	273
Gieteloo	Gieteloo	3326.1	0	0	0	0	0	3	17	0	0	0	2
Gieteloo	Gieteloo	3326.3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Voorst	de Beeie	3336.1	0	0	0	0	0	0	87	138	154	219	60
Voorst	NH-kerk	3336.1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Zutphen	Spittaistraat	3337.3	0	0	0	53	68	77	85	94	85	94	56
Brummen	Dorp	3346.3	0	0	0	0	4	12	32	66	70	90	27
Brummen	Spaensveerd	3346.4	0	0	0	0	0	0	0	7	3	3	1
Zutphen	Bronsbergen	3347.1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
Zutphen	Cortenoever	3347.3	0	0	0	0	0	0	11	1	5	0	2
Dieren	Kanaalveg	3355.2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Dieren	Hof te Dieren	3355.4	73	74	92	103	116	138	174	196	154	152	128
Spankeren	IJsselstein	3355.4	121	162	174	180	198	164	191	232	212	264	190
Dieren	Dorp	3355.4	6	8	10	9	11	13	21	14	13	18	12
Spankeren	Weemhof	3356.1	0	4	4	10	17	21	17	13	17	12	12
Brummen	Bronkhorsterveer	3356.2	228	397	452	300	602	510	677	719	732	590	521
Rha	Zoethorst	3356.3	0	0	0	0	0	0	0	12	35	23	7
Steenderen	Steenderen	3357.2	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	1
Baak	Baak	3357.2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Baak	Baakse Bos	3357.2	207	250	282	252	383	366	444	463	471	494	361
Havikervaard	Steenfabriek	4015.4	0	0	0	0	0	0	0	11	31	38	8
Havikervaard	IJssel	4016.3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Angerio	Bingerden	4015.4	469	685	721	697	882	675	841	771	629	568	694
Angerio	Bevermeer	4016.4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	1
Angerio	Giesbeek	4015.4	0	10	64	80	115	83	88	69	74	74	66
Doesburg	Begraafplaats	4016.1	0	0	0	10	30	50	98	157	131	117	59
Doesburg	Hoge Linie	4016.1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Doesburg	Zuid	4016.1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Dremp	Dremp	4016.4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1
Laag Keppel	Laag Keppel	4017.3	0	0	0	0	0	0	0	0	12	12	2
Duiven	Vuilverbranding	4024.1	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	1
Oud Zevenaar	Poelwijk	4035.4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	1
Spijk	Oude wilgenbos	4046.3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Totaal			2237	2785	3104	3232	4140	3685	4411	4609	4574	4512	
Gemiddelde koloniegrootte			160	174	172	190	230	194	210	200	191	137	
Toename				24	11	4	28	-11	20	4	-1	-1	

Tabel 2. Aantal kolonies per grootteklasse in 1970-89.

Term	Grootte	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
klein	1-50	4	7	8	5	6	7	7	8	9	19
middel groot	51-250	7	4	4	5	5	7	9	9	9	6
groot	251-500	3	4	5	5	3	2	2	3	3	5
zeer groot	>500	0	1	1	2	3	3	3	3	3	3
aantal kolonies		14	16	18	17	18	19	21	23	24	23

is ptt-en leuk?

Norbert Kwint

Inleiding

Is het leuk om viermaal per jaar dezelfde route door een gebied te lopen en aldaar wat vogels te tellen? In dit artikel wordt een overzicht gegeven van de resultaten van ruim twee seizoenen PTT-tellingen zoals die door de schrijver op de Veluwe zijn uitgevoerd en waar zeker leuke dingen uit zijn te halen.

Methode

Voor de volledigheid wordt hier kort de methodiek van de PTT-tellingen beschreven.

Het PTT-project is een van de vier grote projecten die door SOVON wordt georganiseerd. Het project richt zich vooral op winter- en trekvogels. Derhalve moet driemaal in de winter, november, december en februari en eenmaal in de trektijd, augustus, worden geteld.

De afkorting PTT staat voor Punt-Transect-Telling. Dit houdt in dat er gedurende een telling een transect (route) wordt afgelegd waarop zich precies 20 punten bevinden. Op ieder van deze punten worden exact vijf minuten lang alle vogels geteld die gehoord dan wel gezien worden. Andere zintuigen spelen waarschijnlijk een ondergeschikte rol.

Bij voldoende landelijke deelname in het gehele land kan van jaar op jaar bijvoorbeeld worden bepaald hoe winterpopulaties zich ontwikkelen of en in welke mate er gedurende de winter sterfte onder een populatie van standvogels of andere vogels plaats vindt.

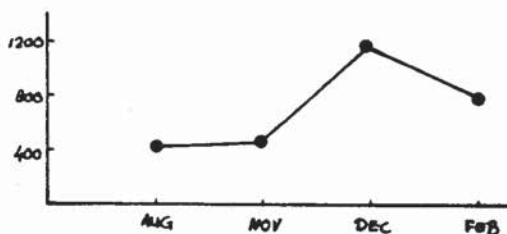
Echter, ook wanneer de resultaten van slechts één route in oogschouw worden genomen, zijn al 'leuke' patronen en dergelijke te ontdekken.

Route 'Veluwezoom'

De naam van de onderhavige route 'Veluwezoom' laat niets aan onduidelijkheid over wat betreft de ligging. Voor de duidelijkheid; begonnen wordt in Rheden waar richting Posbank wordt getogen (stijgingspercentage 6%). Via lommerrijke gebieden als het Asselt en de Lappendeken worden achter-eenvolgens de Middachter Bossen en het landgoed Middachten doorkruist en worden successievelijk de laatste punten in De Steeg bereikt! Totaal 13 kilometer afgelegd en enkele honderden vogels opgeschreven.

Aantallen en soorten

De route loopt niet door gebieden met grote vogelconcentraties zodat de totalen niet astronomisch hoog zijn. In figuur 1 staat per telmaand het gemiddeld aantal waargenomen vogels weergegeven. Veruit de grootste aantallen worden in december en in mindere mate in februari gezien. De winterpopulaties van veel vogels zijn maximaal. Ganzen, eenden, duiven en vinkachtigen vormen in deze maanden de hoofdmoot.

Figuur 1. Gemiddeld totaal aantal vogels per telmaand

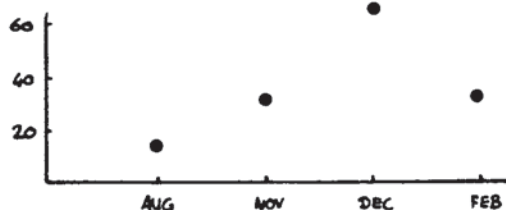
Het gemiddeld aantal waargenomen exemplaren blijft ver achter bij het landelijk gemiddelde. Voor het aantal soorten wordt beter gescoord, 38 soorten. Het landelijke gemiddelde is per telperiode enigszins verschillend maar door de bank genomen is het 30-40. Op de route 'Veluwezoom' zijn nu totaal reeds 75 soorten waargenomen! Logischerwijs neemt het totaal aantal soorten nu nog maar langzaam toe. Figuur 2 illustreert dit: weergegeven is het aantal 'nieuw' soorten voor de route per telling. Afgezien van een groot aantal nieuwen tijdens de eerste augustus-telling is er een duidelijke dalende lijn te trekken.

Figuur 2. Aantal nieuwe soorten per 'nieuwe' telling

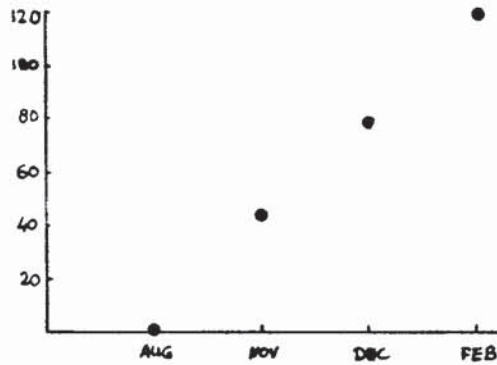
Meerkoet

Op delen van een dode IJsselarm en op en rond Middachten bevinden zich wisselende aantallen Meerkoeten. Figuur 3 toont de verschillen in aantallen waargenomen exemplaren van deze witgeblede zwartjas. In december worden veruit de grootste aantallen gezien hetgeen overeenkomt met het landelijke beeld. De afname tot in februari is elders minder extreem.

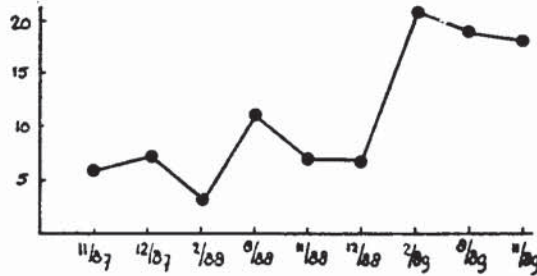
Figuur 3. Aantal Meerkoeten per telmaand

Het aantalsverloop van de Kauw is markant te noemen. Vanaf augustus neemt het aantal gestaag toe en bereikt een maximum in februari (figuur 4). Dit beeld wijkt duidelijk af van het landelijke beeld dat een significante afname van december op februari laat zien. Wellicht verzamelen zich in de buurt van Middachten grote aantallen broedvogels uit de regio die gezien de hoeveelheid beuk en beukebossen rijk aan holen en dus holenbroeders als de Kauw is.

Figuur 4. Aantal Kautjes per telmaand

Tenslotte wordt hier de Winterkoning genoemd. Waren de aantallen in 1987 als gevolg van drie strenge winters nog laag, het kleine bruine driftkikkertje lijkt te profiteren van een goed gemutste koning winter die zijn ijzige handen thuis houdt!! (figuur 5)

Figuur 5. Aantal waargenomen Winterkoningen per telling (11/87 = november enz)

Overige soorten

Meer incidentele waarnemingen zijn er ondermeer van soorten als Kuifeend, Grote Zaagbek, IJsvogel, Groene Specht, Barmsijs, Sneeuwgorst en Raaf! In jargon spreekt men in deze wel van krenten in de pap die het meer dan de moeite waard zijn om ieder de keer de route weer 'te doen'. Daarnaast blijkt dat ook bij gewone soorten leuke dingen te ontdekken zijn en dit maakt het PTT-project ook op regionaal leuk en zinvol waar het dat reeds was op nationaal niveau.

Hopelijk is bij een aantal leden, die nog geen route hebben of doen, enige of meer interesse ontstaan. Voor informatie over de ligging van de huidige routes in de regio kan contact opgenomen worden met Rob Vogel te Dieren (08330-27524).